

1935 Genel Nüfus Sayımına Göre Çankırı'nın Demografik Yapısı ve Özellikleri

Nesrin Hangül *

Araştırma Makalesi

* Sorumlu Yazar,
Dr., Kafkas Üniversitesi, Fen-
Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Kars/TÜRKİYE
nesrin_soyer@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-6019-3487

Geliş: 25 Mart 2024
Kabul: 2 Temmuz 2024
Yayın: 10 Ağustos 2024

Bu çalışma ön inceleme sürecinde
ve yayımlanmadan önce
iThenticate ile taranmıştır.

ÖZ

Nüfus sayımları bir ülkenin sahip olduğu sosyal-ekonomik potansiyeli ortaya çıkarması bakımından büyük önem taşımaktadır. Osmanlı Dönemi'nde sayımlar sadece vergi toplamak ve asker almak amaçlı yapıldığı için nüfus yapısıyla ilgili sağlıklı bilgiler mevcut değildi. Bu bakımdan Cumhuriyet döneminde ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmıştır. Bu sayımdan sekiz sene sonra 1935 yılında ikinci bir nüfus sayımı gerçekleştirilmiştir. Önemli ayrıntılar içeren bu sayımlar sonucunda nüfusun cinsiyeti, yoğunluğu, eğitim durumu, engellilik durumu, doğum yeri, mesleği, yaş grubu, dini ve mezhebi gibi konularda nüfusun sosyal ve ekonomik yapısıyla ilgili önemli sonuçlar elde edilmiştir. Elde edilen bu sonuçlarla bu çalışmada Çankırı vilayetinin sahip olduğu sosyal-ekonomik durum ortaya çıkarılarak Türkiye ortalaması ve 1927 nüfus sayımı verileriyle karşılaştırılmıştır. Ayrıca çalışmada Çankırı vilayetinin kısa tarihine, idari yapısına, 1935 sayımı için yapılan hazırlıklara ve 1935 sayımının Çankırı vilayeti özelinde sonuçlarına yer verilmiştir. Çalışma, Türkiye İstatistik Kurumu'nun yayınları başta olmak üzere Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi belgeleri, dönemin basını, konuyla ilgili telif eserler ve tez çalışmaları incelenerek ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet, Nüfus, Sayım, 1935, Çankırı

Demographic Structure and Characteristics of Çankırı Province According to the 1935 Census

Research Article

* Responsible Author,
Ph.D., Kafkas University,
Faculty of Art and Science,
Department of History,
Kars, TURKIYE
nesrin_soyer@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-6019-3487

Received: 25 March 2024
Accepted: 02 July 2024
Published: 10 August 2024

This paper was checked for
plagiarism using iThenticate
during the preview process and
before publication.

Copyright

This work is licensed under
Creative Commons Attribution
4.0 (CC BY-NC 4.0)
International License

ABSTRACT

Population censuses are of great importance in terms of revealing the social-economic potential of a country. In the Ottoman period, since censuses were conducted only for the purpose of collecting taxes and recruiting soldiers, healthy information on the population structure was not available. In this respect, the first population census was conducted in 1927 in the Republican period. Eight years after this census, a second census was conducted in 1935. As a result of these censuses, which contain important details, important results were obtained about the social and economic structure of the population on issues such as gender, density, educational status, disability status, place of birth, occupation, age group, religion and sect. With these results, the social-economic situation of Çankırı province was revealed in this study and compared with Turkey average and 1927 census data. In addition, the study includes a brief history of Çankırı province, its administrative structure, preparations for the 1935 census and the results of the 1935 census in Çankırı province. The study is based on the publications of the Turkish Statistical Institute, the documents of the Prime Ministry Republican Archives, the press of the period, copyrighted works and thesis studies on the subject.

Keywords: Republic, Population, Census, 1935, Çankırı

Funding: The author has reported that this study received no financial support.

Conflicts of interest: The author declares that there are no potential conflicts of interest.

Peer Review: External, double-blind

Finansman: Herhangi fon veya maddi destek kullanılmamıştır.

Çıkar Çatışması: Herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Bağımsız, çift-kör hakemlik.

Atıf - Cite: Hangül, N. 1935 Genel Nüfus Sayımına Göre Çankırı'nın Demografik Yapısı ve Özellikleri. *History Studies* 16, no. 3 (2024): 385-402.

Giriş

Çankırı, eskiçağlardan beri birçok devletin egemenliği altına girmiştir.¹ Bunlar Hitit, Paflagon, Pontus, Roma ve Bizans İmparatorluğu idi. Çankırı'da Türk egemenliği ise 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra başlamıştır. Danişmendliler, Selçuklular ve Candaroğulları burayı ele geçirmiştir. Osmanlı hâkimiyeti ise I. Murad Dönemi'nde başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında uzun süren bir sükûnet dönemi yaşanmıştır.²

Çankırı, 1464'te Osmanlı idare sistemi içerisinde Anadolu eyaletine bağlı sancak merkezi durumunda olmuştur. 1521 tarihli Tahrir Defteri'ne göre merkez kaza, Koçhisar, Milan, Kurşunlu, Çerkeş, Tosya, Kargu, Kalecik ve Karıpazarı olmak üzere toplam 9 kazadan oluşmaktaydı. Sonradan Keskün nahiyesinin dâhil edilmesiyle kaza sayısı 10'a yükselmiştir.³ 19. yüzyıla kadar bu durumunu koruyan Çankırı, 2. Mahmud Dönemi'ne kadar Kütahya ve Kastamonu vilayetlerine bağlıyken 1826'da Ankara'ya bağlanmıştır. 1839'dan 1846'ya kadar Bozok Vilayetine, bu tarihten de Osmanlı Devleti'nin son yıllarına kadar Kastamonu vilayetine bağlı kalmıştır.⁴

1831'de yapılan nüfus sayımında Çankırı sancağı merkez kaza dâhil, Kalecik, Koçhisar, Keskin, Milan, Karacaviran, Bicure, Şabanözü, Tuht, Kurşunlu, Çerkeş, Tosya, Öküz, Boğaz, Kargı ve Karıpazarı kazalarından oluşmuştur. Bu sayımda sancağın nüfusu 50.586'sı Müslüman erkek, 447'si reaya olmak üzere toplam 51.033 kişiydi.⁵ 1869 Kastamonu Salnamesi'ne göre Çankırı merkez kaza, Çerkeş kazası, Ovacık ve Şabanözü nahiyelerinden meydana gelmiştir. Çankırı'ya bağlı toplam köy sayısı ise 130 idi. Hane olarak bakıldığında 22 Ermeni hanesi, 55 Rum hanesi ve 9.653 Müslüman hanesi vardı. Nüfus bakımından Ermeniler 70, Rumlar 207 ve Müslümanlar 35.315 kişiden oluşmuştur.⁶

1878'de Kalecik ve Çerkeş kazalarından oluşan Çankırı'nın nüfusu 17.568 haneden ve 68.388 kişiden oluşmuştur.⁷ 1899 Kastamonu Salnamesi'ne göre Çankırı'ya merkez kaza ve Çerkeş kazası bağlıdır. Çankırı'ya bağlı toplam köy sayısı 743 idi. Sancakta 365 Ermeni, 891 Rum ve 146.489 Müslüman ikamet etmiştir.⁸ 1914 yılında Çankırı'nın nüfusu Çerkeş kazası da dâhil 157.904'ü Müslüman, 1.337'si Rum, 482'si Ermeni olmak üzere toplam 159.723'e yükselmiştir.⁹ 1925-1926 ve 1926-1927 Devlet Salnamelerine göre Çankırı, Merkez, Çerkeş ve Ilgaz kazalarından meydana gelmiştir. Merkeze Şabanözü, Orta ve Tuht nahiyeleri; Çerkeş kazasına Ovacık ve Mecidiye nahiyeleri; Ilgaz kazasına Karacaviran nahiyeleri bağlanmıştır.¹⁰ 1927 nüfus sayımına göre Çankırı'nın toplam nüfusunun 156.588 olduğu ortaya çıkmıştır. Çankırı'ya bağlı köy ve nahiye sayısı ise 142.679'du.¹¹ Bu sonuçlar 1935 yılında yapılan sayımda Çankırı vilayetinin demografik yapısını karşılaştırma imkânı vermesi bakımından önemlidir.

Bu çalışmada 1935 nüfus sayımı sonuçlarına göre Çankırı vilayetinin 1927'den itibaren geçirdiği demografik yapı Türkiye ortalamasıyla karşılaştırılarak ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Çankırı vilayetinin demografik yapısı ve özellikleri 1935 nüfus sayımı verileri doğrultusunda 1935 nüfus sayımı ve 1935 nüfus sayımına göre Çankırı başlıkları ve alt başlıklar altında incelenmiştir. 1935 nüfus sayımı için yapılan hazırlıklar, Çankırı vilayetinin şehir, nahiye ve köy nüfusu, cinsiyet başta olmak üzere bağlı köy sayısı, nüfus yoğunluğu, yüzölçümü ele alınarak değerlendirilmiştir. Değerlendirme yapılırken Türkiye ortalamasına ve 1927 nüfus sayımı verilerine de başvurulmuştur. Böylece Çankırı vilayetinin 1927'den itibaren geçirdiği demografik değişim ortaya konulmaya çalışılmıştır. Konuyla ilgili ilk olarak Türkiye İstatistik Kurumu'nun dijital ortamdaki yayınları ana kaynak olarak kullanılmıştır. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden 1935 nüfus sayımıyla ilgili belgeler incelenmiştir. Çankırı Resmi Vilayet gazetesinin nüshalarına bakılmıştır. 'Gaste Arşivi' sayfasından dönemin süreli yayınları tespit edilerek ilgili yerler çalışmaya dâhil edilmiştir. Ayrıca tez çalışmalarına ve telif eserlere çalışmada yer verilmiştir.

¹ Sıraç Aktürk, *Tanzimat'tan Birinci Dünya Harbi'ne Çankırı Sancağı (1839-1914)*, (Doktora Tezi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, 2020) 15.

² İlhan Şahin, "Çankırı", *İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993) 8:216.

³ Şahin, "Çankırı", 217.

⁴ Begüm Şen, *Çok Partili Hayata Geçiş ve Sonrasında Çankırı: Eğitim, Kültür, Siyasi ve Sosyal Hayat (1946-1960)*, (Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2020) 1-2.

⁵ Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*. (Ankara: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1995) 15, 209.

⁶ "Çankırı", *Yurt Ansiklopedisi*, (İstanbul: Anadolu Yayıncılık, 1982) 3:1952.

⁷ Recep Büyüktolu, Mehmet Şah Özcan, "Cumhuriyet'in İlk Nüfus Sayımına Göre Çankırı'nın Demografik Yapısı", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:31, (2023): 327.

⁸ "Çankırı", *Yurt Ansiklopedisi*, 1953.

⁹ Büyüktolu, Özcan, "Cumhuriyet'in İlk Nüfus Sayımına Göre Çankırı'nın Demografik Yapısı" 327.

¹⁰ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927*, (Matbuat Müdüriyeti-i Umumiyesi, 1927), 798; *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1925-1926*, (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1926), 580.

¹¹ *Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet Merkezi İstatistik Müdüriyeti Umumiyesi, 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Vilayet, Kaza, Şehir ve Köyler İtibariyle Türkiye Nüfusu*, (Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası 1928) 23.

1.1935 Nüfus Sayımı

Nüfus, ülkelerin eğitim, sağlık ve ekonomi başta olmak üzere hayatın her alanındaki faaliyetlerinin temelini oluşturan en önemli unsurdur. Devletin ileriye dönük kalkınma planları yapabilmesi, nüfusun nicelik ve niteliğinin bilinmesi nüfus sayımlarıyla mümkündür.¹² Osmanlı Dönemi'nde nüfus çalışmaları vergi toplamak ve askere alınacak kişilerin belirlenmesi amacıyla yapıldığı için nüfusun özellikleri hakkında kesin bir bilgi içermemiştir.¹³ Bu sebeple Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilk yıllarda nüfus ve nüfusun yapısı hakkında yeterli bilgi yoktur.¹⁴ Üstelik savaşlar, sınırların değişmesi ve Lozan Barış Antlaşması sonucu yaşanan iç ve dış göçler neticesinde de nüfus büyük değişikliğe uğramıştır.¹⁵ Böyle bir ortamda kurulan yeni devlette Mustafa Kemal Paşa için yapılacak öncelikli iş Anadolu'da azalmaya başlayan Türk nüfusunun hızlı bir biçimde artmasını sağlayacak nüfus politikasını hayata geçirmek olmuştur. Bu bakımdan cumhuriyetin kuruluşundan itibaren 6 çocuklu ailelere ikramiye ve madalya, memurlara çocuk zammı verilmesi, isteyerek düşük yapmanın yasaklanması gibi nüfusu arttırmaya yönelik politikalar üretilmiştir.¹⁶ Sağlık alanında da yapılan düzenlemeler sonucunda kolera, sıtma, tifo gibi ölümlü sonuçlanan hastalıkların tedavisinin gerçekleştirilmesi nüfus artışına etki etmiştir. Ayrıca halkın bilinçlendirilmesi, bebek ölümlerinin azaltılması da nüfusun artmasını sağlamıştır.¹⁷

Sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda devlet politikasının oluşturulmasına katkı sağlaması için nüfus sayımı hazırlıklarına başlanmıştır. İlk resmi hazırlık 1926'da İstatistik Umum Müdürlüğü'nün kurulması olmuştur. Belçikalı istatistikçi Camille Jackquart, bu kurumun başına getirilmiştir. İstatistik Umum Müdürlüğü, kuruluşundan bir yıl sonra nüfusun yapısını öğrenmek amacıyla 28 Ekim 1927'de ilk nüfus sayımını yapmıştır.¹⁸ 1930'lu yıllarda uluslararası alanda meydana gelen siyasi ve ekonomik gelişmeler nüfus sayımının ikinci kez yapılması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Bu bakımdan 1927'den itibaren nüfusun ne kadar arttığını belirlemek amacıyla 20 Ekim 1935'te ikinci nüfus sayımının yapılmasına karar verilmiştir.¹⁹

Hazırlıklar 30 Mayıs 1934'te "Umumi Nüfus Sayımı Hakkında Kanun"unun çıkarılmasıyla başladı. Kanunla birlikte 1935 yılında yapılması planlanan sayımın ana hatları belirlenmiştir.²⁰ Sayım hazırlıkları kapsamında binaların numaralandırılmasına ayrı bir önem verilmiştir. 1003 numaralı kanunla belediye sınırları içindeki bütün binalara numara konulması, sokaklara isim verilmesi ve isimlerin asılması kararlaştırılmıştır. Bu işin bir an önce şehirlerden başlatılmasının gerekli olduğu ve geniş bir zamanda itina ile yapılmasına dikkat edilmesi hususu belirtilmiştir. Numarasız binalarda oturanların hükümete haber vermeleri zorunlu tutulmuştur. Aksi takdirde haber vermeyenler, numaraları silenler, kaldırımlar para cezası ödeyecekti. Köylerdeki numarataj işlemlerinden muhtar ve ihtiyar heyetleri sorumlu tutulmuştur.²¹

Diğer önemli hazırlık çalışması ise tecrübe sayımlarının yapılması olmuştur. Tecrübe sayımlarının amacı, ülkenin iklimi, ulaşımı ve sosyal şartları bakımından birbirinden farklı olan yerleri tanımak ve sayım için alınacak tedbirleri buna göre eksiksiz bir surette hazırlamaktır. Birinci Umum-i Müfettişliğinin görüşü alınarak Ahlat, Hozat, Ünye, Pınarbaşı, Marmaris, Mudanya ve Kırklareli kazalarıyla Isparta vilayetinde kış gelmeden önce tecrübe sayımlarının yapılmasına karar verilmiştir. Buralar zorluk bakımından önem arz eden yerler arasında olduğu için seçilmiştir.²² Yaklaşık 300 bin nüfus üzerinde yapılmıştır. Olumlu sonuçlar elde edilmiştir. Bu tecrübe

¹² Fatih Tuğluoğlu, "Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Nüfus Sayımı:20 İlkteşrin 1935, Ne Bir eksik Ne Bir Fazla", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XII/25 (2012): 56-59.

¹³ Fevzi Çakmak, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Nüfusu Kayıt Altına Almaya Yönelik Girişimler", *ÇTTAD*, VIII/18-19, (2009): 90.

¹⁴ Muharrem Turp, "Cumhuriyet'in İlk Nüfus Sayımı Verileri Işığında Giresun", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:27, (2021): 316.

¹⁵ Aytül Tamer, Alanur Çavlin Bozbeyoğlu, "1927 Nüfus Sayımının Türkiye'de Ulus Devlet İnşasındaki Yeri: Basında Yansımalar", *Nüfusbilim Dergisi*, 2, (2004): 76.

¹⁶ Ensar Yılmaz, "Atatürk Dönemi (1923-1938) Türkiye'sinde Demografik Yapının Öne Çıkan Özellikleri", *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 8(58), 702.

¹⁷ Tahir Kodal, "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Genel Nüfus Sayımında Çorum Vilayeti'nin Nüfus Özellikleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:19, Sayı:1, 2009, 240.

¹⁸ Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü (BİGD), *Genel Nüfus sayımı, Türkiye Nüfusu 20 İlkteşrin 1935, Neşriyat Sayısı:60, İkinci Tab.*, (İstanbul: Hüsnütabiab Basımevi, 1937) 5.

¹⁹ Ferruh Kayalan, "1935 Nüfus Sayımına Göre Balıkesir Vilayetinin Demografik Yapısı ve Özellikleri", *BAUNSOBED*, 25(47), (2022): 262. ; *Çankırı Vilayet Gazetesi*, "20 İlkteşrin 1935 Pazar Günü Memleketin Her Tarafında Genel Nüfus Sayımı Yapılacaktır", (13 Ağustos 1935) 1.

²⁰ Nasrullah Uzman, 1935 Nüfus Sayımı, *Atatürk Ansiklopedisi*, s.1, 15/11/2023 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/1935-nufus-sayimi/?pdf=4931> adresinden erişilmiştir

²¹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.10.0.0./ 24.136.11.; *Çankırı*, "20 İlkteşrin 1935 Pazar Günü Memleketin Her Tarafında Genel Nüfus Sayımı Yapılacaktır", (27 Ağustos 1935) 3.

²² BCA, 30.10.0.0./ 24.136.11.

sayımlarına katılan vali, kaymakam ve sayım memurlarından yapılmasını faydalı gördükleri konular hakkında görüşleri alınarak Bakanlar Kurulu'na sunulmuştur.²³

Sayım için iklimin uygunluğu, göçebe nüfusun yaylalardan vadilere ve şehirlere göç ettikleri zaman olması nedeniyle ekim ayının son haftalarının seçilmesine ayrı bir önem verilmiştir.²⁴ Bu bakımdan sayımın 30 Mayıs 1934 tarihli 2465 sayılı kanun hükümlerine göre 18 Ekim 1935 Cuma günü yapılması kararı alınmıştır.²⁵ Fakat “*Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun*” ile hafta tatilinin 1 Haziran 1935 tarihinden itibaren Cuma gününden Pazar gününe alınmasıyla sayımın da 20 Ekim 1935 tarihinde yapılmasına karar verilmiştir.²⁶

Halkı sayıma hazırlamak, katılımı arttırmak ve sayımın askerlik ya da vergi toplamak için yapılmadığını halka anlatmak amacıyla ülke genelinde yoğun bir propaganda çalışması yürütülmüştür. Propaganda çalışması kapsamında konferanslar verilmiş, radyo konuşmaları yapılmış ve gazetelerde makaleler yayınlanmıştır. Ayrıca duvar, el ve salon afişleri ülkenin her bir noktasına gönderilerek kamuoyu aydınlatılmak istenmiştir.²⁷

23 Mayıs 1935 tarihli “*1935 Umumi Nüfus Sayımı Talimatnamesi*” ile sayımın nasıl yapılacağıyla ilgili detaylı bilgiler verilirken, sayımda görev alacak memurların görevleri, yetkileri en ince ayrıntısına kadar belirtilmiştir.²⁸ Talimatname, vali, kaymakam ve nahiye müdürlerinin vazifeleri ve sayım ve kontrol memurlarının vazifeleri olmak üzere iki başlıktan oluşmuştur. Talimatnamede sayımın amacı ülkenin iktisadi ve toplumsal gelişimi için ihtiyaç duyulan bilgileri temin etmek olarak belirtilmiştir. Sayım işi mevcut nüfusun bir gün boyunca sayım defterlerine sayım memurları tarafından birer birer kaydı suretiyle yapılmıştır. Sayım memurlarının ziyaret ettikleri binalarda hazır bulunan nüfus ile yabancılar da sayılmıştır. Hane halkından olup herhangi bir sebeple oturduğu yerde bulunmayanlar sayıma dâhil edilmemiştir.²⁹

Sayım kanununa göre okuma-yazması olan her fert sayım ve sayım kontrol memurluğu görevini yapmağa mecburdur. Sayım memurunun tedarikinin zor olduğu bölgelerde öğretmen ve öğrenciler de görevlendirilmiştir. Sayım memurları, sayımdan dört gün önce kontrol memuruyla birlikte sayım mıntikasını ziyaret etmeğe mecbur bırakılmıştır. Sayım kontrol memurluğu vazifesi ücretsiz olup sadece memurların yol masrafları karşılanmıştır.³⁰ Sayımda görevli olmayanların sayımın bitimine kadar sokağa çıkması yasaklanmıştır. Trenler hariç bütün nakil vasıtalarının seferi sayım bitimine kadar durdurulmuştur.³¹ Sayım günü bütün bekçi, polis ve jandarma sokaklara dağılmıştır. Sayım bitmeden sokağa çıkanlar hakkında takibat yapılmıştır. Sayım esnasında yangın, doğum, ölüm ve hastalık gibi durumlara müdahale etmek için itfaiye araçları ve imdat sıhhi otomobiller hazır bulunmuştur. Sağlık personelleri de acil durumlar karşısında hazır bulundurulmuştur.³²

Sayım 20 Ekim'de sabah sekizden itibaren başlamıştır. Sabah beşten itibaren de sokağa çıkma yasağı başlamıştır.³³ Yasak, top sesiyle sona ermiştir. Sayım en erken Balıkesir'e bağlı Balya kazasında bitirilmiştir. İkinci Ankara'ya bağlı Ayaş kazası, üçüncü Diyarbakır'a bağlı Kulp kazası olmuştur.³⁴ İstatistik genel direktörü sayım için “*Memleket bir tek adam gibi bu büyük davayı şuurla başarmıştır. Bu, ulusun kuvvetine ve devlete olan bağlılığına büyük bir delildir*” diyerek sayımın başarıyla neticelendiğini duyurmuştur. Sayım için ülke genelinde 139.500 defter dağıtılmıştır. 120 bin sayım memuru görevlendirilmiştir. 140 ton kâğıt sarf edilmiştir.³⁵ Sayımda adres, ad ve soyad, oturduğu bina, uyruk, din, dil, doğum yeri, sağlık-engel durumu, cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim, meslek ve ekonomik durumu tespit etmek amacıyla toplam 16 soru sorulmuştur.³⁶

20 Ekim 1935'te ülke nüfusunun 7.936.770'i erkek 8.221.248'i kadın olmak üzere toplam 16.158.018 olduğu tespit edilmiştir. 1927 sayımına göre nüfus % 18,4 artış göstermiştir. Bu sayımda genel nüfusun % 23,5'u şehir ve kasabalarda, % 76,5'u nahiye ve köylerde oturmaktaydı. Şehirlerde yaşayan erkek nüfus % 51,8 iken kadınlar

²³ Celal Aybar, *Türkiye İkinci Genel Nüfus Sayımı 1935*.(Ankara: Başvekâlet Matbaası, 1937) 4.; Ufuk Erdem, “Cumhuriyet Türkiye'sinin İkinci Nüfus Sayımı (20 Ekim 1935)”, *Karadeniz*, 30, (2016): 44.

²⁴ Çakmak, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Nüfusu Kayıt Altına Almaya Yönelik Girişimler”, 100.

²⁵ BCA, 30.10.0.0./ 26.148.3.

²⁶ Uzman, 1935 Nüfus Sayımı, 3.

²⁷ Çakmak, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Nüfusu Kayıt Altına Almaya Yönelik Girişimler”, 110.; Aybar, *Türkiye İkinci Genel Nüfus Sayımı 1935*, 7.

²⁸ BCA, 30.10.0.0./ 26.148.3.

²⁹ BCA, 30.10.0.0./ 24.136.11.

³⁰ Çakmak, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Nüfusu Kayıt Altına Almaya Yönelik Girişimler”, 109.; BCA, 30.10.0.0./ 26.148.3.

³¹ BCA, 30.10.0.0./ 26.148.3.

³² *Son Posta*, “Ne Bir Eksik Ne Bir Fazla”, (18 Birinci Teşrin 1935), 1, 8.

³³ *Akşam*, “Sayım Hazırlığı”, (19 Teşrinievvel 1935),3.

³⁴ *Cumhuriyet*, “Genel Nüfus Sayımı Dün Bütün Türkiye'de İkmal Edildi”, (21 Teşrinievvel 1935),7.

³⁵ *Son Posta*, “Büyük Dava Başarıldı”, (21 Birinci Teşrin 1935),6.

³⁶ BCA, 30.10.0.0./ 26.148.3.

% 48,2 oranına sahiptir. Köylerde oturan nüfusun % 48,4'ü erkek, % 51,6'sı kadındır. Toplamda ise ülke nüfusunun % 49,1'i erkek ve % 50,9'u kadındır.³⁷

Çankırı'da 1935 sayımı başlamadan dört gün önce resmi görevliler son kontroller için köyleri ziyaret etmiştir. Şehir işyarları da yazacakları numaraları her gün incelemiştir. Sayım günü bütün memurlar sabah altı buçukta toplanmıştır. Top atılır atılmaz sayım memurları görevlerine başlamıştır. Vilayet genelinde sayımın başarılı geçtiği yetkililer tarafından duyurulmuştur.³⁸ Elde edilen veriler neticesinde vilayetin sosyal ve ekonomik durumu ortaya çıkmıştır.

2.1935 Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre Çankırı

1935'te Çankırı; Merkez, Çerkeş ve Ilgaz olmak üzere üç kazadan meydana gelmiştir. Çankırı'da halk genellikle ziraatla uğraşmıştır. Yaklaşık 433.865 dönüm arazi vardır. Senede buğday başta olmak üzere arpa ve çeşitli hububat üretimi yapılmıştır.³⁹ Ayrıca tiftik keçisi, koyun ve kıl keçisi yetiştiriciliğine önem verilmiştir. Bu hayvanlardan elde edilen tiftiğin büyük çoğunluğu vilayet dışına gönderilirken yün ve kılın büyük miktarı vilayet içinde kullanılmış çok az miktarı dışarı gönderilmiştir.⁴⁰ Çankırı, 1930'lu yıllarda demiryolu ağına ve vilayete bağlı köy, kasaba ve kazaların ulaşımı için önemli yollara kavuşmuştur. Bu durum vilayetin iktisadi durumunu iyileştirirken nüfusunun artmasında da önemli katkısı olmuştur.⁴¹ 1926'da vilayetin nüfusu 163.242 iken 1927 sayımında nüfus 157.219'a kadar gerilemiştir.⁴² 21 Eylül 1935 CHP teftiş raporlarında Çankırı'nın nüfusu 176.634 olarak tahmin edilmiştir.⁴³ Fakat bu rapordan bir ay sonra yapılan 1935 sayım sonuçlarında vilayetin toplam nüfusunun 177.587 olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuçla ülke geneli nüfus sıralamasında 57 vilayet içinden 45. sırada yer almıştır. Genel nüfusun içerisindeki payı % 1,0'dır. Çankırı'nın yüzey ölçümü 8.665'tir. Nüfus yoğunluğu 1927 sayımında 18 iken 1935'te 20'ye yükselmiştir. Bu sayıyla da ülke genelinde 30. sıradadır.⁴⁴

1935 sayım sonuçlarına göre nüfusun 14.915'i şehirde, 162.672'si nahiye ve köylerde yaşamaktadır. Sonuçlara oransal olarak bakıldığında Çankırı, şehirde yaşayan % 8,4'lük nüfusuyla Türkiye ortalamasının altında kalırken, nahiye ve köylerde yaşayan % 91,6'lık nüfusla Türkiye ortalamasının üzerinde bir paya sahip olmuştur. Çankırı'da erkeklerin sayısı 81.591, kadınların sayısı ise 95.996 idi.⁴⁵ Erkekler % 46,1'lik payla ülke ortalamasının altındayken kadınlar ise % 53,9 ile ülke ortalamasının üzerinde yer almıştır. Bu sonuçla kadın sayısının erkek sayısından fazla olduğu 40 vilayet içerisinde 3. sırada bulunmaktadır. Çankırı'da her 1000 erkeğe karşılık 1.176 kadın vardı. Bu sayıyla da 1,035 olan ülke ortalamasının üzerine çıkmıştır.⁴⁶

Bütün bu verilere 1927 nüfus sayımı ışığı altında bakıldığında Çankırı'da 142.679 kişi nahiye ve köylerde yaşamaktadır. Bu sonuca göre 1927'den 1935'e kadar geçen sürede Çankırı'da şehirleşmenin yeteri kadar gelişmediği söylenebilir. Ayrıca vilayette 1927'de kadınların sayısı 85.072 iken erkekler 70.519'dur.⁴⁷ Böylece 1935'te olduğu gibi 1927'de de kadınlar nüfusun çoğunluğunu oluşturmuştur.

³⁷ BİGD, *Genel Nüfus sayımı, Türkiye Nüfusu 20 İlkteşrin 1935, Neşriyat Sayısı:75, Cilt:60, İkinci Tab, 5, 9, 20*; Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü (BİGD), *Genel Nüfus sayımı, Türkiye Nüfusu 20 İlkteşrin 1935, Neşriyat Sayısı:75, Cilt:60, (Ankara: Mehmetihsan Basımevi, 1937) 3, 22-23.*

³⁸ Çankırı, "Genel Nüfus Sayımı Çok Güzel Bitti", (22 Birinciteşrin 1935), 1.

³⁹ Muhammed Sarı, *Atatürk Dönemi İç Anadolu Bölgesi'nde İmar-İskân Faaliyetleri (1923-1938)*. (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2015),428.

⁴⁰ BCA, 490.1.0.0./268.1068.2.

⁴¹ Sarı, *Atatürk Dönemi İç Anadolu Bölgesi'nde İmar-İskân Faaliyetleri (1923-1938)*, 430-431.

⁴² Sarı, *Atatürk Dönemi İç Anadolu Bölgesi'nde İmar-İskân Faaliyetleri (1923-1938)*, 428.

⁴³ BCA, 490.1.0.0./268.1068.2.

⁴⁴ Başvekâlet Merkezi İstatistik Müdüriyeti Umumiyesi, *27 Teşrinievvel 1927, Umumi Nüfus Tahriri: Vilayet, Kaza, Şehir ve Köyler İtibariyle Türkiye Nüfusu*. (Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, 1928),7.; BİGD, *Genel Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin 1935, Cilt:14, Çankırı Vilayeti*. (İstanbul: Hüsnü Tabiat Basımevi, 1937),5; Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü (BİGD), *20 İlkteşrin 1935, Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu, Vilayet, Kaza, Şehirler ve Köyler İtibariyle Muvakkat Rakamlar*. (Ankara: Ulus Basımevi, 1935),12-14.

⁴⁵ BİGD, *Genel Nüfus sayımı, Türkiye Nüfusu 20 İlkteşrin 1935, Neşriyat Sayısı:75, Cilt:60, İkinci Tab, 9, 24*; BİGD, *20 İlkteşrin 1935, Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu, Vilayet, Kaza, Şehirler ve Köyler İtibariyle Muvakkat Rakamlar*, 12.

⁴⁶ BİGD, *Genel Nüfus sayımı, Türkiye Nüfusu 20 İlkteşrin 1935, Neşriyat Sayısı:75, Cilt:60, İkinci Tab,9, 24*; BİGD, *20 İlkteşrin 1935, Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu, Vilayet, Kaza, Şehirler ve Köyler İtibariyle Muvakkat Rakamlar*,12.

⁴⁷ Başvekâlet Merkezi İstatistik Müdüriyeti Umumiyesi, *28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Vilayet, Kaza, Şehir ve Köyler İtibariyle Türkiye Nüfusu*, 7-23.

Tablo 1: Çankırı'nın Şehir, Nahiye ve Köy Nüfusu (1935)

Kazalar	Şehir			Nahiye ve Köylerde			Toplam			Km ²	Nüfus Yoğ.
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam		
Merkez Kaza	4.902	4.872	9.774	35.276	41.039	76.315	40.178	45.911	86.089	4.145	21
Çerkeş	1.416	1.714	3.130	24.303	28.790	53.093	25.719	30.504	56.223	2.880	20
Ilgaz	998	1.013	2.011	14.696	18.568	33.264	15.694	19.581	35.275	1.640	22
Toplam	7.316	7.599	14.915	74.275	88.397	162.672	81.591	95.996	177.587	8.665	20

Kaynak: BİGD, Genel Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin 1935, Cilt:14, Çankırı Vilayeti, s.5.

Tablodan anlaşılacağı üzere Merkez kaza 86.089 nüfusla vilayetin en kalabalık kazasıken Ilgaz, 35.275 ile vilayetin en az nüfusa sahip kazası olmuştur. Tablo cinsiyet açısından değerlendirildiğinde kadın nüfus Merkez kaza hariç bütün kaza merkezleri, nahiye ve köylerde sayı olarak erkek nüfustan üstündür. Vilayetin kapladığı alan bakımından en geniş kazası merkezken en küçük kazası da Ilgaz kazasıdır. Nüfus yoğunluğu bakımından ise Ilgaz 22 ile birinci kazayken Çerkeş 20 ile üçüncü kaza olmuştur.⁴⁸ Bu durum Ilgaz'ın yüzölçümünün küçük olmasıyla izah edilebilir.

2.1. Kazalar

2.1.1. Çankırı Merkez Kazası

Merkez kaza, vilayetin güneydoğusunda yer almaktadır. Vilayetin en büyük ve en kalabalık kazasıdır. Merkez kazaya, Merkez nahiye, Orta, Şabanözü, Yapraklı ve Kızılırmak nahiyeleriyle 188 köy bağlıdır. Nüfus yoğunluğu km²'de 406 idi. Nüfusun 9.774'ü şehirde 76.315'i nahiyelerde ikamet etmiştir.⁴⁹

Tablo 2: Merkez Kazanın Nüfusu

Nahiyeler	Erkek	Kadın	Toplam	Köy Sayısı	Nüfus Yoğunluğu
Şehir	4.902	4.872	9.774	--	--
Merkez Nahiyesi	11.831	13.774	25.605	67	382
Kızılırmak	2.325	2.556	4.881	16	305
Orta	7.286	8.996	16.282	30	543
Şabanözü	6.802	7.699	14.501	30	483
Yapraklı	7.032	8.014	15.046	45	334
Toplam	40.178	45.911	86.089	188	406

Kaynak: BİGD, Genel Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin 1935, Cilt:14, Çankırı Vilayeti, s.5.

Kazanın en kalabalık nahiyesi 25.605 ile merkez nahiyedir. Onu sırayla Orta (16.282), Yapraklı (15.046), Şabanözü (14.501) ve Kızılırmak (4.881) nahiyeleri izlemektedir. Tablodan anlaşılacağı üzere kazanın en az nüfusa sahip nahiyesi Kızılırmak'tır.

Köy sayısı bakımından ise merkez nahiye 67 köy ile birinci sırada bulunmaktadır. Kızılırmak ise 16 ile kazanın en az köye sahip nahiyesidir. Orta ve Şabanözü nahiyelerinde köy sayısı otuzdur. Nüfus yoğunluğunun en fazla

⁴⁸ BİGD, Genel Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin 1935, Cilt:14, Çankırı Vilayeti, 5.

⁴⁹ "Çankırı", 1977.; BİGD, Genel Nüfus sayımı, Türkiye Nüfusu 20 İlkteşrin 1935, Neşriyat Sayısı:75, Cilt:60, 11; BİGD, Genel Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin 1935, Cilt:14, Çankırı Vilayeti, 6.

olduğu nahiye 543 ile Orta nahiyesidir. İkinci sırada 483 ile Şabanözü, 382 ile merkez nahiye, 334 ile Yapraklı ve son olarak 305 ile Kızılırmak nahiyesi gelmiştir.⁵⁰

Nahiyelerin nüfusuna cinsiyet açısından bakıldığında kadın nüfusun bütün nahiyelerde erkek nüfustan üstün olduğu görülmüştür. Kaza dâhilinde kadınların sayısı 45.911 iken erkekler 40.178 idi. En büyük fark ise 1.943 ile merkez nahiyeye aitken en az fark 231 ile Kızılırmak nahiyesine aittir.⁵¹ Cinsiyet açısından ortaya çıkan bu tablo vilayet geneliyle karşılaştırıldığında paralellik göstermiştir.

2.1.2. Çerkeş

Çerkeş, Çankırı'nın batısında, Çerkeş suyunun aktığı ovada bulunmaktadır.⁵² Çerkeş Kazası'na merkez nahiye dışında Atkaracalar, Eskipazar ve Ovacık nahiyeleriyle 165 köy bağlıdır. Kazanın nüfus yoğunluğu 322'dir. Nüfusu ise 25.719'u erkek, 30.504'ü kadın olmak üzere toplam 56.223'tür. Bu sayıyla vilayetin en kalabalık ikinci kazası olmuştur.⁵³

Tablo 3: Çerkeş Kazasının Nüfusu

Nahiyeler	Erkek	Kadın	Toplam	Köy Sayısı	Nüfus Yoğunluğu
Şehir	1.416	1.714	3.130	--	--
Merkez Nahiyesi	10.070	11.754	21.824	67	323
Atkaracalar	4.124	4.818	8.942	22	406
Eskipazar	7.345	8.657	16.002	48	333
Ovacık	2.764	3.561	6.325	28	226
Toplam	25.719	30.504	56.223	165	322

Kaynak: BİGD, Genel Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin 1935, Cilt:14, Çankırı Vilayeti, s.6.

Kazanın şehir merkezinde 3.130 kişi, nahiyelerinde ise 53.093 kişi yaşamaktadır. Nahiyeler içinde en kalabalık olanı 21.824 ile merkez nahiyesi olmuştur. 16.002 ile Eskipazar ikinci kalabalık nahiye, 8.942 ile Atkaracalar üçüncü kalabalık nahiyedir. Kazanın en az nüfusa sahip nahiyesi 6.325 ile Ovacık'tır.

Kadın-erkek sayısı açısından tablo değerlendirildiğinde bütün nahiyelerde kadın nüfusun erkek nüfustan fazla olduğu görülmektedir. Kadınların sayısı kaza dâhilinde 30.504 iken erkeklerin sayısı 25.719'dur. Kadın sayısının en fazla olduğu nahiye merkez (11.754) ve en az olduğu ise Ovacık (3.561)'tir. Erkek sayısında da durum aynıdır. En fazla erkek nüfus 10.070 ile merkez iken en az 2.764 ile Ovacık'tır. Kadın ve erkek nüfus arasında farkın en fazla olduğu nahiye 1.684 ile merkezken farkın en az olduğu nahiye 694 ile Atkaracalar olmuştur.

Köy sayısı bakımından merkez nahiye 67 ile birinciyken onu sırayla Eskipazar (48), Ovacık (28), Atkaracalar (22) izlemektedir. Kaza genelinde nüfus yoğunluğunun fazla olduğu nahiye 406 ile Atkaracalar'dır. 333'le Eskipazar ikinci, 323'le merkez nahiye üçüncü ve 226 ile Ovacık sonuncu olmuştur.⁵⁴ Çerkeş, bütün bu verilere göre değerlendirildiğinde merkez kazadan sonra vilayetin önemli ikinci kazası olmayı başarmıştır.

2.1.3. Ilgaz

Ilgaz kazası, Çankırı'nın kuzeyinde yer almaktadır. Kaza, Kastamonu-Çankırı-Ankara karayolunun Ilgaz geçidini aşarak ulaştığı küçük bir ovada kurulmuştur.⁵⁵ Ilgaz, kaza merkezi, merkez nahiye ve kurşunlu nahiyelerinden oluşmuştur. Vilayetin en az nahiyeye sahip kazasıdır.⁵⁶

Tablo 4: Ilgaz Kazasının Nüfusu

⁵⁰ BİGD, Genel Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin 1935, Cilt:14, Çankırı Vilayeti, 5.

⁵¹ BİGD, Genel Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin 1935, Cilt:14, Çankırı Vilayeti, 5.

⁵² "Çankırı", 1979.

⁵³ BİGD, Genel Nüfus sayımı, Türkiye Nüfusu 20 İlkteşrin 1935, Neşriyat Sayısı:75, Cilt:60, 11, 36; BİGD, Genel Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin 1935, Cilt:14, Çankırı Vilayeti, 6.

⁵⁴ BİGD, Genel Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin 1935, Cilt:14, Çankırı Vilayeti, 6.

⁵⁵ "Çankırı", 1978.

⁵⁶ BİGD, Genel Nüfus sayımı, Türkiye Nüfusu 20 İlkteşrin 1935, Neşriyat Sayısı:75, Cilt:60, 11, 36; BİGD, Genel Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin 1935, Cilt:14, Çankırı Vilayeti, 6.

Nahiyeler	Erkek	Kadın	Toplam	Köy Sayısı	Nüfus Yoğunluğu
Şehir	998	1.013	2.011		
Merkez Nahiyesi	8.803	11.497	20.300	71	286
Kurşunlu	5.893	7.071	12.964	39	332
Toplam	15.694	19.581	35.275	110	302

Kaynak: BİGD, Genel Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin 1935, Cilt:14, Çankırı Vilayeti, s.6.

Kazanın toplam nüfusu 35.275'tir. Bunun 15.694'ü erkek ve 19.581'i kadındır. Diğer kazalarda olduğu gibi burada da kadın nüfus erkek nüfustan fazladır. Kazanın şehir nüfusu 2.011 iken nahiye ve köylerde yaşayan nüfus 33.264'tür. Kazaya bağlı köy sayısı toplam 110'dur. Bunların 71'i merkez nahiyyeye, 39'u Kurşunlu nahiyyesine bağlanmıştır. Toplam nüfus yoğunluğu 302'dir. Merkez nahiye nüfus yoğunluğu bakımından 286 ile kazanın sahip olduğu ortalamamın altında kalmıştır.⁵⁷ Ilgaz, bu verilere göre diğer kazaların gerisinde kalmıştır.

2.2. Yaş Grupları

Sayım sonuçlarına bakıldığında yaş grupları 25 yaşından küçük, 25-49 yaşında, 50-74 yaşında ve 75 ve daha fazla olarak gruplandırılmıştır. Bu gruplar içerisinde ülke genelinde erkeklerin % 60,4'ü, kadınların % 52,3'ü 25 yaşından küçüktür. Bu yaş grubu toplamda ülke nüfusunun % 56,2'sini oluşturmuştur. Bu sonuca göre Türkiye, genç bir nüfusa sahiptir. Diğer yaş gruplarına bakıldığında ise 25-49 yaş grubu nüfusun %30,5'ünü, 50-74 yaş grubu nüfusun 11,6'sını oluşturmuştur. Nüfusun % 1,3'ü de 75 yaşın üzerine çıkmıştır.⁵⁸

Tablo 5: Yaş Grupları İtibariyle Nüfusu

	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek (%)	Kadın (%)	Toplam (%)
25Yaşından Küçük	52.626	49.187	101.813	64.4	51.3	57.4
25-49 Yaşında	20.062	31.084	51.146	24.7	32.3	28.8
50-74 Yaşında	7.729	14.275	22.004	9.4	14.8	12.3
75 ve daha fazla	1.117	1.387	2.504	1.4	1.5	1.4
Yaşı Meçhul	57	63	120	0.1	0.1	0.1
Toplam	81.591	95.996	177.587	100	100	100

Kaynak: BİGD, Genel Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin 1935, Cilt:14, Çankırı Vilayeti, s.71.

Çankırı'da da 25 yaşından küçük genç nüfusun sayısı 101.813'le toplam nüfusun % 57,4'ünü oluşturmuştur. Böylece genç nüfus toplam nüfusun yarısından fazla bir orana sahip olmuştur. Bu oran içerisinde erkekler % 64,4 iken kadınlar % 51,3'tür. 25-49 yaş grubu % 28,8'tir. Bu payda kadınların sayısı 31,084 iken erkekler 20.062 ile kadınların gerisinde kalmıştır. 50-74 yaş grubunda da kadınların sayısı 14.275 ile erkeklerin iki katı durumundaydı.⁵⁹ 25 yaşından küçük yaş grubu dışında diğer gruplarda erkeklerin sayısının kadınlardan az olması uzun süren savaşlara, erkek ölüm oranlarına veya iş göçlerine bağlanabilir.

⁵⁷ BİGD, Genel Nüfus sayımı, Türkiye Nüfusu 20 İlkteşrin 1935, Neşriyat Sayısı:75, Cilt:60, 11, 36; BİGD, Genel Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin 1935, Cilt:14, Çankırı Vilayeti,6.

⁵⁸ BİGD, Genel Nüfus sayımı, Türkiye Nüfusu 20 İlkteşrin 1935, Neşriyat Sayısı:75, Cilt:60, 51.

⁵⁹ BİGD, Genel Nüfus sayımı, 20 İlkteşrin 1935, Cilt:14, Çankırı Vilayeti, 71.

2.3. Engel Durumu

1935'te genel nüfus itibarıyla ülke nüfusunun % 98'i sağlam iken % 2'sinin görünür engeli bulunmaktadır. Toplam engelli sayısı 315.677'dir. En fazla görülen engel durumu ise 109.600 ile bir ayağı total olanlardır (% 34,7). İkinci sırada 52.051 ile bir kolu çolak olan grup (%16,5) yer almıştır. 50.732 ile körler üçüncü sıradadır (% 16,1). En az görülen engel ise 4.663 ile iki kolu çolak olan gruptur (% 1,5). Engel durumu en fazla 186.817 ile erkeklerde söz konusu olmuştur. Engelliğin en fazla görüldüğü yaş grubu 30-39 iken en az görülen yaş grubu 90 ve üstüdür.⁶⁰

Tablo 6: Engellilik Durumuna Göre Nüfus

Engel Durumu	Erkek	Kadın	Toplam
Sağlam	79,188 (97,1)	93,691 (97,6)	172,879 (97,3)
Görünür Engeli Olan (%)	2.403 (2,9)	2.305 (2,4)	4.708 (2,7)
Kör (%)	313 (12,5)	380 (15,9)	693 (14,2)
Bir Kolu Çolak (%)	550 (22,0)	165 (6,9)	715 (14,6)
İki Kolu Çolak (%)	60 (2,4)	36 (1,5)	96 (2,0)
Bir Ayağı Topal (%)	1.002 (40,1)	1.134 (47,5)	2.135 (48,7)
İki Ayağı Topal (%)	126 (5,1)	179 (7,5)	305 (6,2)
Sağır-Dilsiz (%)	250 (10,0)	194 (8,1)	444 (9,1)
Kanbur (%)	74 (3,0)	87 (3,7)	161 (3,3)
Kötürüm (%)	88 (3,5)	177 (7,4)	265 (5,4)
Müteaddit	3 (0,1)	1 (0,0)	4 (0,1)
Sair Sakatlıklar (%)	32 (1,3)	36 (1,5)	68 (1,4)

Kaynak: BİGD, Genel Nüfus Sayımı, 20 İkteşrin 1935, Cilt:14, Çankırı Vilayeti, s.75, 85.

Çankırı'da nüfusun % 97,3'ünün herhangi bir engeli yokken % 2,7'sinin görünür engeli vardı. Vilayette toplam 4.887 engelli nüfus bulunuyordu.⁶¹Bununla beraber 1927 nüfus sayımlarına bakıldığında nüfusun 154.665'i sağlam, 2.554'ü çeşitli engele sahipti.⁶² 1935 verilerine göre aradan geçen sekiz senede Çankırı'da engel oranının yaklaşık iki kattığı arttığı görülmektedir. Bu durum artan nüfus içerisinde engellilerin de payının arttığı sonucuna bağlanabilir.

Tablo 6 değerlendirildiğinde en fazla engel durumunu % 48,7 ile bir ayağı total engel grubu oluşturmuştur. Birden fazla engeli olan 4 kişi bulunmaktaydı. En az orana sahip grup % 2,0 ile iki kolu çolak olandır. Vilayette görülen engel sıralaması birçok engele sahip kişiler dışında Türkiye sıralamasıyla aynıdır. En fazla engel 30-39 yaş grubundayken engelliğin en az görüldüğü yaş grubu ise 90 ve üstü yaş grubudur.⁶³ Engelliğin fazla ve az görüldüğü yaş grubu Türkiye ortalamasıyla aynı sonuca sahip olmuştur.

2.4. Medeni Hal

Sayımda medeni durumu belirlemek amacıyla medeni hal bekâr, evli, dul, boşanmış ve meçhul olarak sınıflandırılmıştır. Ülke geneline bakıldığında nüfusun % 52'sinin bekâr olduğu ortaya çıkmıştır. Bu oran içerisinde kadınlar % 46,1 iken erkekler 58,1'dir. Evlilerin genel nüfus içerisindeki payı ise % 40'tır. Kadınlar 40,2 erkekler 39,8'le birbirine yakın oranlara sahip olmuştur. Bir diğer grup ise dullardır. Bu grupta en fazla paya

⁶⁰ BİGD, Genel Nüfus Sayımı, Türkiye Nüfusu 20 İkteşrin 1935, Neşriyat Sayısı:75, Cilt:60, 103, 112.

⁶¹ BİGD, Genel Nüfus Sayımı, 20 İkteşrin 1935, Cilt:14, Çankırı Vilayeti,75, 85.

⁶² Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 27 Teşrin Evvel 1927, Umumi Nüfus Tahriri Fasikül 1, (Ankara: Hüsnütabiat Matbaası, 1929) LI.

⁶³ BİGD, Genel Nüfus Sayımı, 20 İkteşrin 1935, Cilt:14, Çankırı Vilayeti, 75, 85.

sahip olanlar % 12,8 ile kadınlardır. Erkekler de % 1,4'tür. Genel nüfus içerisindeki toplam payı % 7,2'dir. Boşanmışların toplam nüfustaki payı ise % 0,3'tür.⁶⁴ Ülke genelinde bekârların sayısının fazla olması genç nüfusun fazla olmasıyla açıklanabilir.

Tablo 7: Medeni Hal İtibariyle Nüfus

Medeni Hal	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek %	Kadın %	Toplam %
Bekâr	47.327	42.573	89.900	58,0	44,3	50,6
Evli	32.834	40.581	73.415	40,3	42,3	41,4
Dul	1.219	12.361	13.580	1,5	12,9	7,6
Boşanmış	110	341	451	0,1	0,4	0,3
Meçhul	101	140	241	0,1	0,1	0,1
Toplam	81.591	95.996	177.587	100,0	100,0	100,0

Kaynak: BİGD, Genel Nüfus Sayımı, 20 İkteşrin 1935, Cilt:14, Çankırı Vilayeti, s.75.

Çankırı'da % 50,6 ile bekârlar en fazla grubu oluşturmuştur. Bu grup içerisinde kadınların oranı % 44,3 iken erkeklerin oranı % 58'dir. İkinci kalabalık grup ise evliler grubudur. 177.587 kişinin içinden 73.415 kişi evlenmiştir. Bu sayı toplam nüfusun % 41,4'üne denk gelmektedir. Dulların sayısında kadınlar 12.361 ile % 12,9 iken erkekler 1.219 ile % 1,5'lük paya sahip olmuştur. Boşanmışların ülke nüfusundaki toplam payı 0,3'tür. Ayrıca vilayet genelinde medeni hali bilinmeyen 241 kişi bulunmaktadır.⁶⁵ Bu noktada 1927 sayımı sonuçlarına bakıldığında bekârların 73.973, evlilerin 68.444, dulların 13.868, boşanmışların ise 834 kişi olduğu görülmektedir.⁶⁶ Bu sonuç 1935 verilerine göre değerlendirildiğinde medeni hal gruplarında sıralama değişmemiştir. Sadece dulların sayısına bakıldığında sekiz senede büyük bir değişimin olmadığı ve bu grup içerisinde kadınların erkeklerin yaklaşık 12 katı durumunda olduğu dikkati çekmektedir. Bu durum da erkek ölüm oranlarına bağlanabilir.

2.5. Tahsil

1935'te ülke genelinde erkeklerin % 23'ü okuma-yazma bilmekteyken kadınların sadece % 8'i okuyup yazabilmektedir. Genel nüfus içerisinde okuma-yazma bilenler % 15,3'lük bir orana sahip olmuştur. Bu oran 1927 nüfus sayımında % 8,61'dir. 8 yıllık süreçte bu oranın yaklaşık iki katı artmıştır. Bu sonuç 1928 yılında harf inkılâbının yapılmasına ve ülke genelinde okuma-yazma seferberliğinin arttırılmasına bağlanabilir. Okuma-yazma bilmeyen grup içerisinde kadınlar % 91,8 iken erkekler % 76,7'lik paya sahiptir. Toplamda ise nüfusun % 84,4'ü okuma-yazma bilmemektedir.⁶⁷

Tablo 8: Tahsil İtibariyle Nüfus

Tahsil	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek %	Kadın %	Toplam %
Okuma-Yazma Bilen	12.527	4.018	16.545	158,5	41,9	98,2
Yalnız Okuma Bilen	206	87	293	2,5	0,9	1,6
Okuma-Yazma Bilmeyen	68.858	91.891	160.749	844,0	957,2	905,2
Toplam	81.591	95.996	177.587	1000,0	1000,0	1000,0

Kaynak: BİGD, Genel Nüfus Sayımı, 20 İkteşrin 1935, Cilt:14, Çankırı Vilayeti, s.76.

⁶⁴ BİGD, Genel Nüfus Sayımı, Türkiye Nüfusu 20 İkteşrin 1935, Neşriyat Sayısı:75, Cilt:60, 121.

⁶⁵ BİGD, Genel Nüfus Sayımı, 20 İkteşrin 1935, Cilt:14, Çankırı Vilayeti, 75.

⁶⁶ BİUM, 28 Teşrin Evvel 1927, Umumi Nüfus Tahriri Fasikül 1, XXIII.

⁶⁷ BİGD, Genel Nüfus Sayımı, Türkiye Nüfusu 20 İkteşrin 1935, Neşriyat Sayısı:75, Cilt:60,201; Turp, "Cumhuriyet'in İlk Nüfus Sayımı Verileri Işığında Giresun", 321.

Çankırı'da nüfusun 160.749'u okuma-yazma bilmemektedir. Bu sayı binde 905,2'ye tekabül etmektedir. Bu oran içinde kadınların sayısı 91,891 iken erkekler 68,858'dir. Vilayet genelinde okuma-yazma bilen sayısı 16,545'tir. Kadınların 4,018'i okuma-yazma bilmemektedir. Erkekler ise 12,527 ile kadınların yaklaşık üç katı durumundadır. Sadece okuma bilen 206 erkek ve 87 kadın bulunmaktadır.⁶⁸ Bu konu 1927 nüfus sayımı açısından değerlendirildiğinde nüfusun 150.911'i okuma yazma bilmiyorken, 6.308'i okuyup yazabilmektedir.⁶⁹ Bu sonuç sekiz senede Çankırı'da okuyup yazabilen nüfusun 4 katı arttığını gösterse de istenilen düzeyde değildir.

Çankırı'nın okur-yazar oranına şehir, kazalar ve nahiyeler açısından bakıldığında şehirde 9.774 kişi içerisinde 3.557 kişi okuma-yazma bilmektedir. Bu sayı % 36,9'a tekabül etmekteydi. Bu oran içerisinde erkekler % 47,5 iken kadınlar % 26,1'dir. Nüfusun 6.171'i okuma-yazma bilmemekteydi. Bu sayı oransal olarak % 63,1'e denk gelmektedir. Bu oran içerisinde erkeklerin yüzdesi 52,5 iken kadınlar 73,9'dur. Şehir merkezinde durum böyleyken merkeze bağlı nahiye ve köylerde ise okuma-yazma bilenler % 7,4'tür. Bu oran içerisinde erkekler % 13,5 kadınlar ise % 2,3'tür. Nahiye ve köylerde okuma-yazma bilmeyenler % 92,6'lık bir paya sahip olmuştur. Bu payda kadınlar 40.115 ile % 97,7 iken erkekler 30.524 ile % 86,5'tir.⁷⁰

Çerkeş'in merkezinde okuma-yazma bilenler içinde erkekler % 36,9, kadınlar % 19,5 oranına sahiptir. Toplamda bu oran % 27,4'tür. Okuma-yazma bilmeyenler ise toplam % 72,6'dır. Bu sonuçta kadınların payı % 80,5 iken erkeklerin payı % 63,1'dir. Çerkeş'in nahiye ve köylerinde ise okuma-yazma bilenler % 6,8'dir. Kadınların oranı % 2,9 iken erkekler % 11,3'tür. Okuma-yazma bilmeyenlerin oranı % 93,2'dir. Bu grup içerisinde kadınlar % 97,1 iken erkekler % 88,7'lik bir orana sahip olmuştur.⁷¹

İlgaz kazasının merkezinde okuma-yazma bilenlerin oranı % 26,4'tür. Bu oran içerisinde erkekler % 35,6 kadınlar % 17,4'tür. Bilmeyenlerin toplam oranı ise % 73,6'dır. Bu grupta kadınların payı % 82,6 iken erkekler % 64,4'tür. Nahiye ve köylerde ise bilenler % 7,8 iken bilmeyenler % 92,2'dir. Okuma-yazma bilen kadınlar % 3,0 iken erkekler % 13,7'dir. Bilmeyenlerde erkekler % 86,3 kadınlar % 97,0'dır. Vilayet genelinde okuma-yazma bilenlerin oranına bakıldığında nüfusun % 9,5'i okuma-yazma biliyorken % 90,5'i okuma-yazma bilmemektedir. Bilmeyenler içinde kadınlar % 95,7 iken erkekler % 84,4'tür. Erkeklerin % 15,6'sı kadınların % 4,3'ü okuma-yazma bilmemektedir.⁷²

Tahsil çağında olan 7-16 yaş grubunda vilayet genelinde 36.511 kişi bulunmaktadır. Bunların 19.256'sı erkek, 17.255'i kadındır. Bu yaş grubu içerisinde 4.867 erkek, 2.151 kadın toplam 7.018 kişi okuma-yazma bilmektedir. Okuma-yazma bilmeyenlerin toplamı 29.493'tür. Bunların 14.389'u erkek, 15.104'ü kadındır.⁷³

Genel olarak durum değerlendirildiğinde okuma-yazma oranının tahsil çağı başta olmak üzere vilayet genelinde düşük olduğu göze çarpmaktadır. Özellikle kadınlarda bu oranın yükseldiği görülmektedir. Bu durum nahiye ve köylerde yaşayan nüfusun fazla olması, okullaşma oranının az olmasıyla açıklanabilir.

2.6. Dinler

1935 sayımında nüfusun mensup olduğu dini belirlemek amacıyla sayımda Müslümanlar herhangi bir mezhebe ayrılmayıp İslam olarak kaydolurken gayrimüslimler başlığı altında Hıristiyanlar Katolik, Ortodoks, Protestan, Gregoriyen, Hıristiyan ve Ermeni olarak kaydolmuştur. Bu gruplardan başka Museviler ve dinsizler de bulunmaktadır. Ülke genelinde 15.838.673 ile Müslümanlar çoğunluğu oluştururken 226.167 Hıristiyan, 78.730 Musevi ve 559 dinsiz bulunmaktadır. 356 kişinin de dini bilinmemektedir.⁷⁴

Tablo 9: Dinler İtibariyle Nüfus

Dinler	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek %	Kadın %	Toplam %
İslam	81.577	95.990	177.567	999,8	999,9	999,9
Katolik	4	3	7	0,1	0,1	0,0
Ortodoks	4	1	5	0,1	0,0	0,0

⁶⁸ BİGD, *Genel Nüfus Sayımı, 20 İkteşrin 1935, Cilt:14, Çankırı Vilayeti*, 76.

⁶⁹ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *28 Teşrin Evvel 1927, Umumi Nüfus Tahriri Fasikül II*, (Ankara: Hüsnütabiat Matbaası, 1929) 9-10.

⁷⁰ BİGD, *Genel Nüfus Sayımı, Türkiye Nüfusu 20 İkteşrin 1935, Neşriyat Sayısı:75, Cilt:60*, 239.

⁷¹ BİGD, *Genel Nüfus Sayımı, Türkiye Nüfusu 20 İkteşrin 1935, Neşriyat Sayısı:75, Cilt:60*, 239.

⁷² BİGD, *Genel Nüfus Sayımı, Türkiye Nüfusu 20 İkteşrin 1935, Neşriyat Sayısı:75, Cilt:60*, 208, 240.

⁷³ BİGD, *Genel Nüfus Sayımı, Türkiye Nüfusu 20 İkteşrin 1935, Neşriyat Sayısı:75, Cilt:60*, 210.

⁷⁴ BİGD, *Genel Nüfus Sayımı, Türkiye Nüfusu 20 İkteşrin 1935, Neşriyat Sayısı:75, Cilt:60*, 192.

Protestan	6	2	8	0,0	0,0	0,1
Gayri Müslim Toplamı	14	6	20	0,2	0,1	0,1
Toplam	81.591	95.996	177.587	1000,0	1000,0	1000,0

Çankırı'da İslamiyet'in yanı sıra sayıları az da olsa Katolik, Ortodoks ve Protestan grup bulunmaktadır. 177.587 nüfusun içerisinde İslamiyet'e mensup kişi sayısı 177.567 iken Gayri Müslimlerin toplam sayısının 20 olduğu ortaya çıkmıştır.⁷⁵ 1927 nüfus sayımı verilerinde ise gayrimüslimlerin sayısı 22'dir.⁷⁶ Aradan geçen zamanda bu sayıda büyük bir değişiklik yaşanmamıştır.

2.7. Anadiller

Ülke genelinde en çok konuşulan anadil % 86,0 ile Türkçe olmuştur. Diğer konuşulan diller % 14,0'lık orana sahiptir. Çankırı'da da nüfusun % 99,9'unun anadili Türkçedir. Bu oran 177.425 kişiye tekabül etmektedir.⁷⁷

Tablo 10: Anadiller İtibariyle Nüfus

Anadil	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek %	Kadın %	Toplam %
Türkçe	81.507	95.918	177.425	999,0	999,2	999,1
Almanca	7	1	8	0,1	0,0	0,1
Arapça	2	1	3	0,0	0,0	0,0
Bulgarca	2	--	2	0,0	--	0,0
Ermenice	--	1	1	--	0,0	0,0
Fransızca	1	1	2	0,0	0,0	0,0
Gürcüce	2	--	2	0,0	--	0,0
Kıptice	62	73	135	0,8	0,8	0,8
Kürtçe	6	--	6	0,1	--	0,0
Macarca	1	--	1	0,0	--	0,0
Rusça	1	1	2	0,0	0,0	0,0
Toplam				1000,0	1000,0	1000,0

Kaynak: BİGD, Genel Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin 1935, Cilt:14, Çankırı Vilayeti, s.76.

Tabloya göre, Çankırı'da Türkçenin yanı sıra en çok konuşulan anadil 135 ile Kıptice olmuştur. Onu 8'le Almanca, 6'yla Kürtçe izlemektedir. Bu diller dışında sayıları 1 ile 2 arasında değişen Arapça, Bulgarca, Fransızca, Gürcüce, Rusça ve Ermenice konuşulan diller arasında bulunmaktadır. Anadili Türkçe olanların dışında toplam 162 kişinin anadili farklılık göstermektedir.⁷⁸ Vilayette bu kadar farklı dillerin bulunması göç ya da ticaret amaçlı gelenlerle izah edilebilir.

2.8. Doğum Yerleri

Sayım sonuçlarına göre Türkiye'de doğanların sayısı 15.195.291 iken farklı ülkelerde doğanların sayısı 962.159'dur. Bu sayı içerisinde en fazla oran % 38,2 ile Yunanistan'a aittir. Onu % 23,7 ile Bulgaristan, % 16,4

⁷⁵ BİGD, Genel Nüfus Sayımı, Türkiye Nüfusu 20 İlkteşrin 1935, Neşriyat Sayısı:75, Cilt:60, 193-195.

⁷⁶ BİUM, 28 Teşrin Evvel 1927, Umumi Nüfus Tahriri Fasikül II, 40.

⁷⁷ BİGD, Genel Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin 1935, Cilt:14, Çankırı Vilayeti, 76; BİGD, Genel Nüfus Sayımı, Türkiye Nüfusu 20 İlkteşrin 1935, Neşriyat Sayısı:75, Cilt:60, 146.

⁷⁸ BİGD, Genel Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin 1935, Cilt:14, Çankırı Vilayeti, 76; BİGD, Genel Nüfus Sayımı, Türkiye Nüfusu 20 İlkteşrin 1935, Neşriyat Sayısı:75, Cilt:60, 146.

ile Yugoslavya, % 7,3 ile Rusya izlemiştir.⁷⁹ Bu durumun en önemli nedeni savaşlar ve toprak kayıpları sonucu başta Balkanlar ve Kafkaslar olmak üzere bu bölgelerde yaşayan Müslüman-Türk unsurların kitleler halinde Türkiye'ye göç etmiş olmalarıdır.⁸⁰

Çankırı, 1923'te iskân sahası dışında tutulduğu için sadece birkaç aile buraya yerleştirilmiştir. Sonrasında burada resmi yetkililer tarafından mübadil yerleştirilmesi yapılmamıştır.⁸¹ Fakat buna rağmen 1935 nüfus sayımında vilayet genelinde doğum yerleri itibariyle Balkan ülkeleri ve Rusya oldukça fazla durumdadır.

Tablo 12: Doğum Yerleri İtibariyle Nüfus

Doğum Yeri	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek %	Kadın %
Türkiye	81.453	95.894	177.347	99,8	99,9
Almanya	4	--	4	2,9	--
Arnavutluk	1	1	2	0,7	1,0
Avusturya	2	1	3	1,5	1,0
Bulgaristan	22	21	43	16,0	20,6
Çekoslovakya	2	2	4	1,5	1,9
Fransa	1	--	1	0,7	--
İspanya	1	1	2	0,7	1,0
İtalya	1	--	1	0,7	--
Macaristan	1	--	1	0,7	--
Romanya	2	--	2	1,5	--
Rusya	14	6	20	10,1	5,9
Yugoslavya	24	28	52	17,4	27,4
Yunanistan	38	25	63	27,5	24,5
Hicaz	2	--	2	1,5	--
İran	--	1	1	--	1,0
Irak	1	--	1	0,7	--
Suriye	12	5	17	8,7	4,9
Mısır	1	--	1	0,7	--
Meçhul	9	11	20	6,5	10,8
Toplam	138	102	240		

⁷⁹ BİGD, *Genel Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin 1935, Cilt:14, Çankırı Vilayeti, 77*; BİGD, *Genel Nüfus Sayımı, Türkiye Nüfusu 20 İlkteşrin 1935, Neşriyat Sayısı:75, Cilt:60,175.*

⁸⁰ Nedim İpek, "Birinci Dünya Savaşı Esnasında Karadeniz ve Doğu Anadolu'da Cereyan Eden Göçler", *On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:12, S:1, (1999): 163-165.

⁸¹ Sarı, *Atatürk Dönemi İç Anadolu Bölgesi'nde İmar-İskân Faaliyetleri (1923-1938)*, 56.

Kaynak: BİGD, Genel Nüfus Sayımı, 20 İkteşrin 1935, Cilt:14, Çankırı Vilayeti, s.77.

Sayım verilerine göre, birinci sırada 63 ile Yunanistan'da doğanlar bulunmaktadır. İkinci olarak Yugoslavya 52, Bulgaristan 43 ile üçüncü sırada, Rusya 20 ile dördüncü sırada yer almıştır.⁸² Bu sonuca göre mübadillerin kaydoldukları vilayet haricinde kendi istekleriyle Çankırı'ya yerleştiği söylenebilir.

Çankırı'da aynı kazada doğan erkeklerin oranı % 96,9 iken başka kazada doğanların oranı % 0,6'dır. Başka vilayette doğanların oranı % 2,3'tür. Kadınlarda ise aynı kazada doğanlar % 97,7 iken başka kaza doğumlular % 0,7'dir. Başka vilayette doğanların oranı % 1,5'tir.⁸³ Bu verilere göre Çankırı'nın başka vilayetlerden göç alma potansiyelinin çok az olduğu sonucu çıkarılabilir.

2.9. Meslekler

Nüfusun hangi meslek grubunda çalıştığını tespit etmek üzere 7 iş kolu oluşturularak sayım esnasında kişilere hangi meslek grubunda çalıştıkları sorulmuştur. Çıkan sonuçlara göre ülke genelinde toprak mahsulleri grubu % 40,1 ile ilk sırada bulunmaktadır. İkinci sırada % 4,1 ile sanayi ve küçük sanatlar grubu, üçüncü sırada % 2,5 ile umumi idare ve hizmet, serbest meslek grubu buluyordu. Nüfusun % 51'i mesleksiz ya da mesleği bilinmemektedir.⁸⁴

Tablo 13: Meslek Grupları İtibariyle Nüfus

Meslek	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek%	Kadın%	Toplam
Toprak Mahsulleri	41.937	57.010	98.947	51,4	59,4	55,7
Sanayi ve küçük sanatlar	2.868	150	3.018	3,5	0,1	1,8
Ticaret	733	55	788	0,9	0,1	0,4
Nakliye ve muvasala	384	8	392	0,5	0,0	0,2
Umumi idare ve hizmetler, Serbest Meslekler	1.387	90	1.477	1,7	0,1	0,8
Ev İktisadiyatı, Şahsi Hizmetler	27	92	119	0,0	0,1	0,1
Mesleksiz, Mesleği Meçhul	34.255	38.591	72.846	42,0	40,2	41,0
Toplam	81.591	95.996	177.587			

Kaynak: BİGD, Genel Nüfus Sayımı, 20 İkteşrin 1935, Cilt:14, Çankırı Vilayeti, s.78.

Çankırı'da iş kollarına bakıldığında ise nüfusun % 55,7'si en fazla toprak mahsulleri alanında çalışmıştır. En az ise % 0,1 ile Ev iktisadiyatı, şahsi hizmetler grubudur. Vilayet genelinde mesleksiz ya da mesleği bilinmeyen 72.846 kişi bulunmaktadır. Bu sayı % 41'e tekabül etmektedir. Bu durum vilayetin toplam nüfusu göz önüne alındığında hiç azımsanacak bir sayı değildir. Ayrıca iş kollarına bakıldığında ise nüfusun yarısından fazlasının en fazla toprak mahsulleri alanında meslek sahibi olduğu görülmüştür.⁸⁵ Bu durum vilayetin köy ve nahiyelerde yaşayan nüfusunun fazla olmasına bağlanabilir. Ayrıca vilayetin temel geçim kaynağının tarım ve hayvancılık olduğu da söylenebilir.

Toprak mahsulleri iş kolunda çalışan kadınların sayısı 57,010 ile % 59,4'e denk gelirken erkekler 41.937 ile % 51,4'tür. Bu sonuca bakıldığında kadınların toprak mahsulleriyle ilgili iş kollarında erkekleri geride bıraktığı görülmektedir. Kadınların fazla olduğu diğer iş koluysa ev iktisadiyatı ve şahsi hizmetler grubudur. Bu iş kolunda kadınların sayısı 92, erkeklerin sayısı 27'dir. Ayrıca vilayet genelinde en az kişinin de çalıştığı iş koludur. Kadınların en az çalıştığı iş kolu 8 ile nakliye ve muvasala grubudur. Erkeklerin en fazla çalıştığı iş kolu sanayi ve küçük sanatlar iş koludur. Burada 2.868 ile erkeklerin oranı % 3,5 iken kadınlar 150 ile % 0,1 oranına sahip olmuştur.

Sonuç

Vilayetin 1927 nüfus sayımında 156.588 olan nüfusu sekiz yıl sonra yapılan 1935 sayımında 177.587'ye yükselmiştir. Bu sayım sonrasında Çankırı'da nüfusun büyük çoğunluğunun nahiyeye ve köylerde yaşadığı ortaya

⁸² BİGD, Genel Nüfus Sayımı, 20 İkteşrin 1935, Cilt:14, Çankırı Vilayeti, 77.

⁸³ BİGD, Genel Nüfus Sayımı, Türkiye Nüfusu 20 İkteşrin 1935, Neşriyat Sayısı:75, Cilt:60, 176-177.

⁸⁴ BİGD, Genel Nüfus Sayımı, Türkiye Nüfusu 20 İkteşrin 1935, Neşriyat Sayısı:75, Cilt:60, 307;

BİGD, Genel Nüfus Sayımı, 20 İkteşrin 1935, Cilt:14, Çankırı Vilayeti, 78.

⁸⁵ BİGD, Genel Nüfus Sayımı, 20 İkteşrin 1935, Cilt:14, Çankırı Vilayeti, 78.

çıkıştır. Vilayet kırsal bir nüfus yapısına sahiptir. Nüfusun en fazla ikamet ettiği yer 86.089 ile merkez kaza iken en az ikamet ettiği yer ise 35.275 ile Ilgaz kazası olmuştur.

Sayım sonuçlarında dikkati çeken bir husus kadın sayısının erkek nüfustan fazla olmasıdır. Vilayet genelinde şehir merkezi hariç bütün kazalarda kadın nüfus erkek nüfustan fazladır. Bu durum Türkiye ortalamasının da üzerindedir. Bu uzun süren savaşlar sonrasında karşılaşılan olağan bir durumdur.

Çankırı'da nüfusun %57,4'ü gençlerden oluşmaktadır. Bu da vilayetin genç bir nüfus yapısına sahip olduğunu göstermektedir. Bu sonuçla nüfusun % 50,6'sını oluşturan bekârlar arasında kolaylıkla bağlantı kurulabilir. Yani Çankırı nüfusunun yarısından fazlası genç ve bekârlardan oluşmaktadır.

Diğer bir sonuç okur-yazar oranının çok düşük olmasıdır. Toplamda nüfusun 160.749'u okuma-yazma bilmiyorken okur-yazar sayısı 16.545'tir. Bu durum kırsal nüfusun fazla olması ve okullaşma oranının az olmasıyla açıklanabilir. Başka bir sonuçta kişiler genel olarak sağlam bir yapıya sahiptir. Nüfusun 4.887'sinin çeşitli engeli bulunmaktadır. En fazla engeli olan grup bir ayağı total olan gruptur. Bu durum Türkiye ortalamasıyla da paralellik göstermektedir.

Uyruk ve din bakımından Türk ve Müslümanlar çoğunluğu oluşturmaktadır. Vilayet genelinde 20 gayrimüslim yaşamaktadır. Doğum yeri bakımından ise Türkiye doğumluların çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Türkiye dışında doğup Çankırı'da yaşayanların çoğunluğunu Balkanlar ve Kafkasya doğumlu kişiler oluşturmaktadır.

Bir diğer sonuç ise vilayette 177.425 ile en çok konuşulan dil Türkçe olmuştur. İkinci çok konuşulan dil ise kıpticedir. Diğer önemli bir sonuçta ziraatla uğraşanların oranının nüfusun yarısından fazla olması olmuştur. Bu sonuç nahiyeye ve köylerde yaşayan fazla nüfusa bağlanabilir.

Kaynakça

1. Arşiv

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.10.0 .0/ 24.136.11.

BCA, 30.10.0.0./ 26.148.3.

BCA, 490.1.0.0./268.1068.2.

2. Resmi Yayınlar

Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü (BİGD), 20 İlkteşrin 1935, Genel Nüfus Sayımı Türkiye Nüfusu, Vilayet, Kaza, Şehirler ve Köyler İtibariyle Muvakkat Rakamlar. Ankara:Ulus Basımevi, 1935.

Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü (BİGD), Genel Nüfus sayımı, Türkiye Nüfusu 20 İlkteşrin 1935, Neşriyat Sayısı: 75, Cilt:60, İkinci Tab. İstanbul:Hüsnütabiat Basımevi, 1937.

Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü (BİGD), Genel Nüfus sayımı, Türkiye Nüfusu 20 İlkteşrin 1935, Neşriyat Sayısı: 75, Cilt:60. Ankara:Mehmetihsan Basımevi, 1937.

Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, 27 Teşrin Evvel 1927, Umumi Nüfus Tahriri Fasikül I. Ankara:Hüsnütabiat Matbaası, 1929.

Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, 28 Teşrin Evvel 1927, Umumi Nüfus Tahriri Fasikül II. Ankara:Hüsnütabiat Matbaası, 1929.

Başvekalet Merkezi İstatistik Müdüriyeti Umumiyesi, 27 Teşrinievvel 1927, Umumi Nüfus Tahriri: Vilayet, Kaza, Şehir ve Köyler İtibariyle Türkiye Nüfusu. Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, 1928.

BİGD, Genel Nüfus Sayımı, 20 İlkteşrin 1935, Cilt:14, Çankırı Vilayeti. İstanbul: Hüsnütabiat Basımevi, 1937.

Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet Merkezi İstatistik Müdüriyeti Umumiyesi, 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Vilayet, Kaza, Şehir ve Köyler İtibariyle Türkiye Nüfusu. Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, 1928.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1925-1926. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1926.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927. Matbuat Müdüriyeti-i Umumiyesi, 1927.

3. Süreli Yayınlar

Akşam.“Sayım Hazırlığı”, (19 Teşrinievvel 1935), 3.

Cumhuriyet. “Genel Nüfus Sayımı Dün Bütün Türkiye’de İkmal Edildi”, (21 Teşrinievvel 1935), 7.

Çankırı. “20 İlkteşrin 1935 Pazar Günü Memleketin Her Tarafında Genel Nüfus Sayımı Yapılacaktır”, (13 Ağustos 1935) 1.

Çankırı. “20 İlkteşrin 1935 Pazar Günü Memleketin Her Tarafında Genel Nüfus Sayımı Yapılacaktır”, (27 Ağustos 1935) 3.

Çankırı, “Genel Nüfus Sayımı Çok Güzel Bitti”, (22 Birinciteşrin 1935), 1.

Son Posta. “Büyük Dava Başarıldı” (21 Birinci Teşrin 1935), 6.

Son Posta. “Ne Bir Eksik Ne Bir Fazla” (18 Birinci Teşrin 1935), 1, 8.

4. Araştırma ve İnceleme Eserler

“Çankırı”, *Yurt Ansiklopedisi, Türkiye, İl İl: Dünü, Bugünü, Yarını*, Cilt:3. İstanbul: Anadolu Yayıncılık, 1982, 1934-2008.

Aktürk, Sıraç, “Tanzimat’tan Birinci Dünya Harbi’ne Çankırı Sancağı (1839-1914)”. Doktora Tezi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, 2020.

Aybar, Celal, *Türkiye İkinci Genel Nüfus Sayımı 1935*. Ankara: Başvekâlet Matbaası, 1937.

Büyüktolu, Recep ve Özcan, Mehmet Şah. “Cumhuriyet’in İlk Nüfus Sayımına Göre Çankırı’nın Demografik Yapısı”. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Bahar, Sayı:31, (2023): 323-348.

Çakmak, Fevzi. “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Nüfusu Kayıt Altına Almaya Yönelik Girişimler”. *ÇTTAD*, VIII/18-19, (2009): 89-115.

Erdem, Ufuk. “Cumhuriyet Türkiye’sinin İkinci Nüfus Sayımı (20 Ekim 1935)”, *Karadeniz*, 30, (2016):38-55.

İpek, Nedim, “Birinci Dünya Savaşı Esnasında Karadeniz ve Doğu Anadolu’da Cereyan Eden Göçler”. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:12, S:1, 1999: 161-224.

Karal, Enver Ziya. *Osmanlı İmparatorluğu’nda İlk Nüfus Sayımı 1831*. Ankara: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1995.

Kayalan, Ferruh. “1935 Nüfus Sayımına Göre Balıkesir Vilayetinin Demografik Yapısı ve Özellikleri”. *BAUNSOBED*, 25(47), (2022):259-282.

Kodal, Tahir, “Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Genel Nüfus Sayımında Çorum Vilayeti’nin Nüfus Özellikleri”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:19, Sayı:1, (2009):233-258.

Sarı, Muhammed. *Atatürk Dönemi İç Anadolu Bölgesi’nde İmar-İskân Faaliyetleri (1923-1938)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2015.

Şahin, İlhan. “Çankırı”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt:8, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993, 216-218.

Şen, Begüm. “Çok Partili Hayata Geçiş ve Sonrasında Çankırı: Eğitim, Kültür, Siyasi ve Sosyal Hayat (1946-1960)”. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2020.

Tamer Aytül ve Bozbeyoğlu, Alanur Çavlin. “1927 Nüfus Sayımının Türkiye’de Ulus Devlet İnşasındaki Yeri: Basında Yansımalar”. *Nüfusbilim Dergisi*, 2, (2004):73-88.

Tuğluoğlu, Fatih. “Türkiye Cumhuriyeti’nin İkinci Nüfus Sayımı:20 İlkteşrin 1935, Ne Bir eksik Ne Bir Fazla”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XII/25 (2012):55-78.

Turp, Muharrem. “Cumhuriyet’in İlk Nüfus Sayımı Verileri Işığında Giresun”. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:27, (2021):315-333.

- Uzman, Nasrullah, “1935 Nüfus Sayımı”, *Atatürk Ansiklopedisi*, s.1, 15/11/2023 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/1935-nufus-sayimi/?pdf=4931> adresinden erişilmiştir
- Yılmaz, Ensar, “Atatürk Dönemi (1923-1938) Türkiye’inde Demografik Yapının Öne Çıkan Özellikleri”. *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 8(58):700-705.

Summary

To make forward-looking development plans, the state had to know about its population structure. In this respect, censuses were of great importance in terms of revealing the social, cultural, and economic structure of the population. Thus, it was decided to conduct the second census on 20 October 1935. Preparations for the 1935 census began on 30 May 1934 with the enactment of the "Law on the General Population Census". With this law, the outlines of the census planned for 1935 were determined.

On 20 October 1935, it was determined that the country's population was 16,158,018, of which 7,936,770 were male and 8,221,248 were female. Compared to the 1927 census, the population increased by 18.4%. In this census, 23.5% of the general population lived in cities and towns, while 76.5% lived in nahiyahs and villages. The male population living in cities was 51.8%, while the female population was 48.2%. In villages, 48.4% of the population was male and 51.6% was female. In total, 49.1% of the country's population was male and 50.9% was female.

In the 1935 census, the total population of Çankırı was 177,587. Of that population, 14,915 lived in the city and 162,672 lived in nahiyahs and villages. While the number of men in Çankırı was 81,591, the number of women was 95,996. In 1935, Çankırı consisted of three kazas: Merkez, Çerkeş, and İlğaz. The central district is the largest and most populous district with a population of 86,089, comprising the central district, Orta, Şabanözü, Yapraklı and Kızılırmak districts and 188 villages. The central district is the largest and most populous district with a population of 86,089, comprising the central district, Orta, Şabanözü, Yapraklı and Kızılırmak districts and 188 villages. Population density was 406 per km². Of the population, 9774 lived in the city and 76,315 in nahiyahs. Atkaracalar, Eskipazar, Ovacık, and Eskipazar district and 165 villages were subordinate to Çerkeş kaza. The population density of this kaza was 322. Its population was 56,223 in total, 25,719 males and 30,504 females. With this count, it was the second most populous kaza of the province. There were 3,130 people living in the city centre and 53,093 in nahiyahs. İlğaz consisted of the central kaza centre, the central nahiyah, and Kurşunlu nahiyah. It had the fewest nahiyahs in the province. Its total population was 35,275. Of this, 15,694 were male and 19,581 were female. The city population of the kaza was 2,011, while the population living in nahiyahs and villages was 33,264. According to the census results, age groups were categorized as under 25 years old, 25-49 years old, 50-74 years old, and 75 and over. In Çankırı, the number of young people under the age of 25 was 101,813, constituting 57.4% of the total population. Thus, the young population accounted for more than half of the total population. The 25-49 age group had a share of 28.8%. In the 50-74 age group, the number of women was double that of men with 14,275.

In Çankırı, 97.3% of the population had no disabilities, while 2.7% had visible disabilities. There were a total of 4,887 disabled people in the province. The most crowded group among them was the one-legged with 48.7%. There were four people with more than one disability. The group with the lowest percentage was those who lacked both arms with 2.0%. Disability was most common in the 30-39 age group and least common in the 90 and over age group.

Marital status was categorized as single, married, widowed, divorced, and unknown. In Çankırı, singles constituted the largest group with 50.6%. While the rate of women in this group was 44.3%, the rate of men was 58%. The second most crowded group was the married. Out of 177,587 people, 73,415 were married. This number corresponded to 41.4% of the total population. Widows accounted for 12,361, or 12.9%, while widowers accounted for 1,219, or 1.5%. The total share of divorcees in the country's population was 0.3.

In Çankırı, 160,749 of the population was illiterate. This rate corresponded to 905.2 per thousand. Among them, the number of women was 91,891 while that of men 68,858. The number of those who could read and write in the province was 16,545. Of the women, 4,018 could read and write. Men, with 12,527, were nearly three times as many as women. There were 36,511 people in the 7-16 age group in the province. A total of 7,018 people in this age group could read and write. The total number of illiterates was 29,493.

In addition to Islam, there were a small number of Catholic, Orthodox, and Protestant groups in Çankırı. Out of 177,587 inhabitants, there were 177,567 Muslims, while the total number of non-Muslims was 20.

The most widely spoken language in the country was Turkish with 86.0%. Other languages spoken accounted for 14.0%. In Çankırı, the mother tongue of 99.9% of the population was Turkish. This rate corresponded to 177,425 people. Besides Turkish, the most spoken mother tongue was Coptic with 135. It was followed by German with 8 and Kurdish with 6.

According to the census results, the number of people born in Türkiye was 15,195,291, while the number of people born in other countries was 962,159. In the 1935 census, those born in Greece ranked first in terms of birthplaces in the province with 63. Yugoslavia ranked second with 52, Bulgaria third with 43, and Russia fourth with 20.

To determine the occupational group in which the population worked, seven occupational groups were formed, including agriculture, industry and small arts, trade, transportation, public administration and services, self-employment, home economics, personal services, unemployed, and unknown occupation, and people were asked in which occupational group they worked during the census. As for the branches of labour in Çankırı, 55.7% of the population worked mostly in the field of agriculture. The lowest group was household economics and personal services with 0.1%. There were 72,846 people with no occupation or unknown occupation in the province, which corresponded to 41%. In terms of occupations, more than half of the population had an occupation in the field of agriculture. The number of women working in the agricultural sector was 57,010, or 59.4%, while men were 41,937, or 51.4%. This result shows that women outnumbered men in agricultural occupations.